

Sigmund Freud

A „KULTURÁLIS” SZEXUÁLIS MORÁL ÉS A MODERN IDEGESSÉG*

Sexualethik címmel nemrég publikált tanulmányában¹ v. Ehrenfels² elidőz a „természetes” és a „kulturális” szexuális morál megkülönböztetésénél. Nézete szerint a természetes szexuális morál az, aminek uralma valamely emberi törzs fennmaradását tagjai egészségének és életképességének megőrzésével hosszú távon képes biztosítani; kulturális szexuális morálon pedig azt érti, aminek követése jóval intenzívebb és produktívabb kulturális munkára sarkallja az embereket. Ezt az ellentétet egy nép *konstitutív* és *kulturális* tulajdonának szembeállításával lehet a legjobban megvilágítani. Amikor e nagy jelentőségű gondolat itt következő értékelésében v. Ehrenfels írására is utalok, csupán annyit szeretnék kiemelni belőle, amennyi saját mondandóm hozzáfűzéséhez szükséges.

Kézenfekvő feltételezés, hogy a kulturális szexuális morál uralma káros hatással lehet az egyes ember egészségére és életképességére, és hogy ez az egyént sújtó károsodás a rá kényszerített áldozatok folytán végül olyan magas fokot ér el, hogy kerülő úton a kulturális végcél maga is veszélybe kerül. A jelenlegi nyugati társadalmunkat uraló szexuális morálban v. Ehrenfels valóban ki is mutat néhány olyan ártalmat, amelyekért óhatatlanul ezt az erkölcsöt teszi felelőssé, és noha teljes mértékben elismeri messzemenő alkalmasságát a kultúra elősegítésére, mégis arra a következtetésre jut, hogy reformra szorul. Megítélése szerint a bennünket uraló kulturális szexuális morál jellemzője a feminin követelményeknek a férfi nemi életére való átvitele, továbbá minden szexuális érintkezés tilalma, kivéve a

* Eredeti megjelenés: Sigmund Freud: Die „kulturelle” Sexualmoral und die moderne Nervosität. *Sexual-Probleme*, Bd. 4 (3), 1908, 107-129. Kötetben: Freud, S. *Gesammelte Werke VII*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1966. 141-167. Az eredeti jegyzetek kiegészítését szögletes zárójelben tüntettük fel. (a szerk.)

¹ A Leopold Löwenfeld által szerkesztett *Grenzfragen des Nerven- und Seelenlebens* c. sorozat 56. füzeteként jelent meg, Wiesbaden: Bergmann Verlag, 1907.

² [Christian von Ehrenfels (1859–1932) prágai filozófiaprofesszor]

házastársak közötti monogám érintkezést. Mindazonáltal a nemek természetes különbözőségére tekintettel a férfi kihágásait kevésbé szigorúan bünteti, és így valójában *kettős* erkölcsöt enged meg a férfinak. Azonban az a társadalom, amely ezt a kettős erkölcsöt elfogadja, egy bizonyos szűkre szabott mértéken túl nem képes érvényt szerezni „az igazság szeretetének, a becsületességnek és a humanitásnak”³, tagjait óhatatlanul a valóság elleplezésére, szépítésére sarkallja, öncsalásra, valamint mások becsapására készlet. Azzal, hogy a monogámiát dicsőíti, még károsabban hat a kulturális szexuális morál, mivel kiiktatja a *virilitáson alapuló szelekció* tényezőjét, holott a konstitúció javítását egyedül ennek érvényesítésével lehet elérni, ugyanis a *vitális alapú szelekció*t a kultúrnépeknél a humanitás és higiénia révén minimálisra redukálják.⁴

A kulturális szexuális morálnak felrótt ártalmak közül az orvos éppen azt az egyet nem veszi számításba, melynek jelentőségét most részletesen kívánom taglalni. A modern, azaz jelenkori társadalmunkban rohamosan terjedő és ugyancsak erre visszavezethető idegesség fokozásában játszott szerepére gondolok. Az idegességben szenvedő ember olykor maga hívja fel az orvos figyelmét arra a fontos ellentmondásra, amely szenvedése kiváltó okában a konstitúció és a kulturális kívánalmak között feszül, amikor ezt mondja: „A mi családkban azért lett mindenki ideges, mert egy kicsit jobbak akartunk lenni, mint amilyenek származásunk alapján lehetünk.” Az orvost gyakran elbizonytalanítja az a megfigyelés, hogy éppen azoknak az apáknak a leszármazottai szenvednek idegességben, akik egyszerű és egészséges falusi környezetből származnak, pallérozatlan, de erős családok sarjai, hódítóként érkeznek a nagyvárosba, és gyermekeik rövid időn belül kulturálisan magas szintre emelkednek. Mindenekelőtt azonban az ideg orvosok maguk hirdették harsányan a „növekvő idegesség” és a modern kulturális élet közötti összefüggést. Hogy ők miben keresik ennek a problémának az okát, arra néhány kiváló megfigyelő észrevételeinek részleteivel szeretnék rávilágítani.

W. Erb⁵: „Az eredetileg feltett kérdés mármost úgy szól, hogy az idegesség Ön elé tárt okai modern valóságunkban vajon olyan fokozott mértékben adóttak-e, hogy magyarázatul szolgáljanak annak jelentős növekedésére – és erre a kérdésre bizonyosan habozás nélkül igennel válaszolhatunk, mint ahogy láthatjuk is, ha egy futó pillantást vetünk modern életünkre és annak alakulására.”

„Már számos alapvető tényből is nyilvánvalóan kiderül, hogy az újkor rendkívüli vívmányait, a legkülönbözőbb területeken született felfedezéseket és találmányokat, a haladás fenntartását

³ *Sexualethik*, 32.skk.

⁴ Uo. 35.

⁵ [Wilhelm Heinrich Erb (1840–1921) német neurológus:] *Über die wachsende Nervosität unserer Zeit*. Heidelberg: J. Hörning, 1893.

a növekvő konkurenciával szemben – csak hatalmas szellemi munkával lehetett megteremteni és csak azzal lehet megőrizni. Az egyes egyén teljesítőképességével szemben támasztott igények jelentősen fokozódtak a létért való küzdelemben, és ezeknek a követelményeknek csak minden szellemi erejének latba vetésével képes eleget tenni; ugyanakkor az egyén szükségletei, az élet élvezése iránti igényei minden körben növekedtek, roppant mértékű fényűzés terjedt el a népesség olyan rétegeiben, amelyek ettől korábban teljesen érintetlenek voltak. A vallástalanság, az elégedetlenség és a sóvárság a népesség széles rétegeiben nőtt; a beláthatatlanul kiterjedt közlekedés, a távíró és a telefon világot átfogó dróthálói totálisan megváltoztatták a viszonyokat a mindennapi társasági és üzleti életben: minden sietősen és izgatottan zajlik, az éjszakát utazásra, a nappalt az ügyek intézésére használják, még az „üdülések” is megviselik az idegrendszert. A nagy politikai, ipari, pénzügyi válságok a népesség több és távolabbi körébe juttatják el a maguk nyugtalanságát, mint korábban. Teljesen általánossá vált a részvétel a politikai életben: a politikai, vallási, szociális harcok, a nyüzsgő pártélet, a választási agitációk, a mértéktelenségig fokozott egyesületi tevékenység felhevítik a fejeket, újabb és újabb erőfeszítésekre kényszerítik a szellemet, és elrabolják az időt a pihenéstől, az alvástól és a nyugalomtól; a nagy városokban egyre kifinomultabbá és nyugtalanabbá vált az élet. Az ellankadt idegek fokozott ingerekben, erősen fűszerezett élvezetekben keresnek enyhületet, hogy aztán így még inkább kimerüljenek. A modern irodalom főként azokkal a legaggasztóbb problémákkal foglalkozik, amelyek minden szenvedélyt felkavarnak, amelyek az érzékiséget és az élvhajhászást aknázzák ki, és minden etikai alapelv, minden ideál megvetését hirdetik; ez az irodalom patológias alakokat, nemi eltévelyedéseket, forradalmi és más hasonló problémákat kínál az olvasó elméjének. A fülünket nagy dózisokban adagolt, tolakodó és lármás zene izgatja fel és ingerli túl, a színházak minden érzéket rabul ejtenek izgató játékaikkal; a képzőművészetek is előszeretettel fordulnak a visszataszító, a csúf és az izgató felé, és attól sem riadnak vissza, hogy a legborzalmasabbat is, amit csak a valóság kínál, visszataszító valóságában tárják a szemünk elé.”

„Ez az általános érvényű ábrázolás már rámutat modern kulturális fejlődésünk számos veszélyére; részleteiben még néhány vonással ki lehet egészíteni!”

Binswanger⁶: „Kifejezetten a neuraszténiát abszolút modern betegségnek nevezték, és Beard, akinek ennek első áttekintő ábrázolását köszönhetjük, azt hitte, hogy egy új, speciálisan amerikai földön keletkezett idegbetegséget fedezett fel. Ez természetesen téves feltételezés volt; ám nagyon is jellemző az a tény, hogy gazdag tapasztalatai alapján először egy *amerikai* orvos tudta megragadni és rögzíteni ennek a betegségnek sajátos vonásait, a futó kapcsolatokat, amelyek a modern életet, a pénz és tulajdon utáni fékevesztett rohanást és hajsztát, a technika terén elért roppant előrelépéseket, amelyek a közlekedés minden időbeli és térbeli akadályát tették illuzórikussá, mindez hozzátartozik ehhez a betegséghez.”

⁶ [Otto Binswanger (1852–1929) svájci pszichiáter:] *Die Pathologie und Therapie der Neurasthenie*. Jena: G. Fischer, 1896.

v. Krafft-Ebing⁷: „Manapság számtalan kultúrember életmódja bővelkedik olyan antihigiénikus mozzanatokban, melyek azonnal megértetik velünk, hogy fatális módon terjed az idegesség, mert ezek az ártalmas mozzanatok főképpen és többnyire az agyra hatnak. A kultúrnemzeteknek a politikai és szociális, különösképpen azonban kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági viszonyaiban mentek végbe éppen az utóbbi évtizedek folyamán olyan változások, amelyek gyökeresen átalakították a szakmai tevékenységet, a polgári állást, a tulajdont, mégpedig az idegrendszer rovására, amely teljesítőképességének egyre fokozottabb kimerítésével, gyakran elégtelen pihenés mellett kell hogy a megnövekedett társadalmi és gazdasági követelményeknek eleget tegyen.”

Ebben a néhány – és sok más, hasonló – gondolatmenetben nem azt kifogásolom, hogy tévesek volnának, hanem azt, hogy a jelenség, az ideges zavarok részleteinek tisztázásában nem bizonyulnak kielégítőnek, és hogy éppen az etiológiai szempontból hasznosítható legfontosabb mozzanatot hagyják figyelmen kívül. Ha az „idegesség” meghatározatlanabb fajtáitól eltekintünk, és az ideges betegség tulajdonképpeni formáit vizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy a kultúra ártalmas befolyása lényegében a kultúrnépek (vagy -rétegek) szexuális életének káros elnyomásra redukálódik, amely a körükben uralkodó „kulturális” szexuális morál következménye.

E feltevésre egy sor szakmai munkában próbáltam bizonyítékot szolgáltatni⁸; ezt itt most nincs módom megismételni, de vizsgálódásaim legfontosabb érveit e helyütt is szeretném kifejteni.

Fokozott klinikai megfigyelés jogosít fel bennünket arra, hogy a kóros ideges állapotoknak két csoportját különböztessük meg, a tulajdonképpeni *neurózisokat* és a *pszichoneurózisokat*. Az előbbiek esetében a zavarok (tünetek), akár testi, akár lelki teljesítményekben nyilatkoznak meg, valószínűleg *toxikus* természetűek: teljesen hasonló vonásokat mutatnak, mint a bizonyos idegmérgek túlzott mértékű bevitelkor vagy megvonásakor fellépő jelenségek. Mármint ezeket a neurózisokat – amelyeket többnyire neuraszténiaként foglalkozunk össze – anélkül, hogy kialakulásukhoz bármiféle örökletes terheltség közreműködésére szükség volna, a szexuális élet bizonyos káros hatásai okozhatják, ráadásul a betegség megjelenési formája megfelel ezen ártalmak fajtájának, úgyhogy a klinikai kép gyakran felhasználható a sajátos szexuális etiológiára való következtetéshez. Egyáltalán nem találunk viszont ilyen szabályszerű megfelelést az ideges betegség formája és azon másfajta ártalmas kulturális befolyások között, amelyeket a szerzők felelősnek tartanak a

⁷ [Richard Freiherr von Krafft-Ebing (1840–1902) német-osztrák orvos, igazságügyi orvosszakértő, pszichiáter és szexológus:] *Nervosität und neurasthenische Zustände*, 1895, p. 11. [<https://archive.org/details/b28107299>]

⁸ *Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre [aus den Jahren 1893 — 1906]*. Leipzig und Wien: Franz Deuticke 1906. [<https://archive.org/details/sammlungkleiners00freu>]

betegségért. Tehát a tulajdonképpeni neurózisok kiváltó okai közül a szexuális tényezőt nyilváníthatjuk lényeginek.

A pszichoneurózisoknál az örökletes befolyás jelentősebb, a kiváltó ok kevésbé nyilvánvaló. Azonban egy pszichoanalízisként ismert sajátos vizsgálati módszer lehetővé teszi annak felismerését, hogy e betegségek (a hisztéria, kényszerneurózis stb.) szimptomái *pszichogén* természetűek, tudattalan (elfojtott) képzetkomplexusok tevékenységétől függnék. Ez a módszer azonban ezeket a tudattalan komplexusokat is megismertette velünk, és megmutatta nekünk, hogy teljesen általánosan szólva, ezek szexuális tartalmúak; kielégületlen emberek szexuális szükségleteiből fakadnak, és egyfajta pótkielégülést nyújtanak számukra. Következésképpen minden olyan mozzanatban, amely a szexuális életet károsítja, aktivitását elnyomja, céljait eltolja, észre kell vennünk a pszichoneurózisok patogén tényezőit is.

A toxikus és a pszichogén neurózisok közötti elméleti különbségtétel jelentőségét természetesen nem befolyásolja az a tény, hogy a legtöbb ideges személynél mindkét eredetű zavar megfigyelhető.

Mármost aki velem együtt kész arra, hogy az idegesség etiológiáját mindenekelőtt a szexuális életre ható ártalmas befolyásokban keresse, az valószínűleg szívesen fogja követni az alábbi fejtegetéseket is, amelyek a növekvő idegesség kérdését általánosabb összefüggésbe ágyazva tárgyalják.

Kultúránk teljességgel az ösztöntörekvések elnyomására épül. Minden egyén lemondott tulajdonának, teljhatalmának, személyisége agresszív és vindikatív hajlamainak egy kis részéről; ezekből a hozzájárulásokból jött létre az anyagi és eszmei javak közös kultúrkincse. Az életszükségen kívül valószínűleg az erotikából levezetett családi érzések késztették az egyes individuumokat erre a lemondásra. A lemondás a kultúra fejlődésének folyamán progresszív volt; egyes előrelépéseit a vallás szankcionálta; az ösztönkielégítés részével, amelyről lemondott az ember, az istenségnek áldozott; az így megszerzett közkinccset „szentnek” nyilvánították. Aki hajlíthatatlan konstitúciójánál fogva nem tud együttműködni ebben az ösztönelnyomásban, az a társadalommal „bűnözőként”, „*outlaw*”-ként – törvényen kívüliként – áll szemben, hacsak társadalmi pozíciója és kiemelkedő képességei nem teszik lehetővé, hogy nagy emberként, „hősként” fogadtassa el magát.

A szexuális ösztöntörekvés vagy pontosabban: a szexuális ösztöntörekvések – mert egy analitikus vizsgálat azt tanítja, hogy a szexuális ösztöntörekvés sok komponensből, részlet-ösztönből tevődik össze – az embernél valószínűleg erősebben kifejlődött, mint a legtöbb magasabb rendű állatnál, és mindenesetre tartósabb, mivel csaknem teljesen legyőzte azt a periodicitást, amelyhez az állatok esetében kötődni látszik. Az ember rendkívül nagy erőmennyiséget bocsát a kulturális munka rendelkezésére, mégpedig azon különösen pregnáns

sajátossága folytán, hogy tudniillik célját el tudja tolni, anélkül, hogy az lényegesen veszítene intenzitásából. Ezt a képességet, hogy az eredetileg szexuális célt egy másik, immár nem szexuális, de pszichikailag azzal rokonságban levő célra tudja cserélni, a *szublimáció* képességének nevezzük. Szemben ezzel az eltolhatósággal, amelyben kulturális értéke rejlik, a szexuális ösztöntörekvésnél különösen makacs rögződés is előfordul, amelynek következtében használhatatlanná válik, és alkalmanként úgynevezett abnormitásokká fajul. A szexuális ösztöntörekvés eredeti ereje az egyes egyéneknél valószínűleg különböző mértékű; bizonyára ingadozó a belőle szublimációra alkalmas mennyiség is. Úgy képzeljük, hogy először is az örökletes szerveződésen múlik, hogy az egyénél a szexuális ösztönnek mekkora hányada bizonyul szublimálhatónak és hasznosíthatónak; azonkívül az élet hatásainak és a lelki készülék intellektuális befolyásolásának jóvoltából sikerül egy további hányadot szublimáció rendelkezésére bocsátani. Korlátlanul azonban egészen biztosan nem folytatható ez az eltolási folyamat, éppoly kevésbé, mint a hő átalakítása mechanikai munkává gépeinknél. A közvetlen szexuális kielégülés bizonyos mértéke a legtöbb szerveződés számára elengedhetetlen, és ennek az egyénenként eltérő mértéknek a megtagadása olyan jelenségekkel bosszulja meg magát, amelyeket funkciókárosító voltuk és szubjektív kínérzet-jellegük okán a betegséghez kell számítanunk.

További perspektívák nyílnak meg, ha tekintetbe vesszük azt a tényt, hogy az ember szexuális ösztöntörekvése eredetileg egyáltalán nem a szaporodás céljait szolgálja, hanem az örömszerzés bizonyos fajtáit célozza meg.⁹ Ez nyilatkozik meg például az ember gyerekkorában, amikor az örömszerzés célját a test más tájékain (erogén zónák) is eléri, és ezért eltekinthet e kényelmes tárgyaktól különböző, más tárgyaktól. Ezt a stádiumot az *autoerotizmus* szakaszának nevezzük, és a nevelésre bizzuk azt a feladatot, hogy korlátozza, mivel az ennél való elidőzés a szexuális ösztöntörekvést később uralhatatlanná és használhatatlanná tenné. A szexuális ösztöntörekvés fejlődése aztán az autoerotizmustól a tárgyszeretet felé tart, majd az erogén zónák autonómiájától eljut addig, hogy azt egyre inkább alárendeli a szaporodás szolgálatába állított genitáliák primátusának. E fejlődés folyamán a saját test által szállított szexuális impulzus egy része – mint a szaporodás funkciója szempontjából használhatatlan – gátlódik és kedvező esetben a szublimáció rendelkezésére bocsátódik. A kulturális munka számára használható erők így nagyrészt a szexuális izgalom úgynevezett *perverz* részeinek elnyomása révén keletkeznek.

A szexuális ösztöntörekvés e fejlődéstörténete alapján tehát három kulturális fokozatot különböztethetünk meg: az első fokozatban a szexuális ösztöntörekvés működése a szaporodás céljain túlmenően is szabad; a második fokozatban a szexuális ösztönben minden el van

⁹ *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*. Wien, 1905. [Magyarul: Három értekezés a szexualitás elméletéről. Ford. Ferenczi Sándor. In: Sigmund Freud: *A szexuális élet pszichológiája*. Cserépfalvi, Budapest, 1995. 31-131.]

nyomva, kivéve azt, ami a szaporodást szolgálja, végül a harmadik fokozatban szexuális célként csak a legitim szaporodás engedélyezett. Ennek a harmadik fokozatnak felel meg a mi jelenlegi „kulturális” szexuális erkölcsünk.

Ha e fokozatok közül a másodikat tekintjük standardnak, akkor először is azt kell megállapítanunk, hogy egyes személyek szerveződésük okán nem felelnek meg az ez által támasztott követelményeknek. A szexuális ösztön említett fejlődése az autoerotizmustól a genitáliák egyesítésének céljával együtt járó tárgyszeretetig egyének sokasága esetében nem maradéktalanul és nem elég hatékonyan ment végbe, és ezekből a fejlődési zavarokból a normális, azaz a kultúrát támogató szexualitásból kétféle káros eltérés adódik, amelyek majd-hogynem úgy viszonyulnak egymáshoz mint pozitív és negatív. Ezek először is – eltekintve a különösen erős és fékezhetetlen szexuális ösztöntörekvéssel ellátott személyektől általában – a különbözőféle *perverzek*, akiknél egy átmeneti szexuális tárgyra irányuló infantilis rögzítés gátolta a szaporodás funkciójának primátusát, és a *homoszexuálisok* vagy *invertáltak*, akiknél még nem teljesen felderített módon az ellentétes nemről más irányba terelődött a szexuális cél. Ha a fejlődési zavar e két fajtájának ártalmassága csekélyebb mértékű, mint ahogy várható lett volna, akkor ez a könnyebbség éppen a szexuális ösztöntörekvés komplex összetételére vezethető vissza, amely még akkor is lehetővé teszi a szexuális élet megfelelő kialakítását, ha az ösztönnek egy vagy több komponense kizáródott a fejlődésből. Sőt az inverzióban érintettek, a homoszexuálisok szerveződése gyakran különleges képességet mutat a szexuális ösztöntörekvés kulturális szublimációjára.

A perverziók és a homoszexualitás erősebb és éppen ezért exkluzív kiformálódásai ezek hordozóit mindazonáltal társadalmilag hasznavehetetlenné és boldogtalanná teszik, úgy-hogy az emberiség bizonyos hányada számára a második fokozat kulturális követelményeit is a szenvedés forrásának kell tekintenünk. Ezeknek a többiektől konstitutív szempontból különböző személyeknek többféle sorsuk lehet, aszerint, hogy abszolút erős vagy gyengébb nemi ösztönt örököltek. Ez utóbbi esetben, általánosan gyenge szexuális ösztöntörekvés esetében a perverzeknek sikerül teljesen elnyomniuk azokat a hajlamokat, amelyek kulturális fokozatuk morális követelményével való konfliktusba sodorják őket. De elméleti szempontból egyszersmind ez is marad egyetlen sikerült teljesítményük, mert szexuális ösztöneik elnyomására használják el azokat az erőket, amelyeket máskülönben a kulturális munkára fordítanak. Ők mintegy önmagukban gátoltak, kifelé pedig meg vannak bénítva. Rájuk az érvényes, amit később, a harmadik kulturális fokozathoz kapcsolódó kíváncsúságként a férfiak és nők önmegtartóztatásával összefüggésben fogunk megismételni.

Intenzívebb, de perverz szexuális ösztön esetén kétféle kimenetel lehetséges. Az első, tovább nem vizsgálendő eshetőség az, hogy az érintettek megmaradnak perverznek, és viselniük kell a kulturális standardtól való különbözőségük következményeit. A második eset

jóval érdekesebb – a lényege az, hogy a nevelés és a társadalmi követelmények hatására sikerül ugyan elérniük a perverz ösztönök elnyomását, de az elnyomásnak egy olyan fajtáját, amely tulajdonképpen nem is az, hanem inkább az elnyomás kudarcának nevezhető. A gátolt szexuális ösztöntörekvések akkor ugyan nem ebben a minőségükben nyilatkoznak meg: ebben áll a siker – olyan más módokon viszont megnyilatkoznak, amelyek az egyén szempontjából pontosan ugyanolyan ártalmasak, és a társadalom szempontjából éppolyan hasznavehetetlenné teszik, mint az elnyomott ösztöntörekvések változatlan kielégítése: ebben áll akkor a folyamatnak kudarca, amely hosszú távon valamelyest ellensúlyozza a sikert. Az ösztöntörekvések elnyomása következtében fellépő helyettesítő jelenségek teszik ki azt, amit idegességgént, speciálisabban pszichoneurózisokként (lásd a bevezetésben) írunk le. A neurotikusok az embereknek azt az osztályát képviselik, amelynek tagjai ellenszegülő szerveződésük okán a kulturális kívánalmak hatására ösztöneiknek csupán látszólagos és mindinkább sikertelen elnyomására képesek, és akik ezért a kulturális munkákban való együttműködésüket nagy erőbefektetéssel, benső elnyomorodás közepette kénytelenek fenntartani vagy időnként betegként feladni. A neurózisokat viszont azért neveztem a perverziók „negatívjának”, mivel náluk a perverz impulzusok a lelki tudattalanjából való elfojtás nyomán nyilatkoznak meg, mert ezeket a hajlamokat, mint a pozitív perverzek, „elfojtott” állapotban hordozzák.

A tapasztalat arra tanít bennünket, hogy a legtöbb ember számára van egy határ, amelyen túl alkata nem képes engedelmeskedni a kulturális kívánalmaknak. Akik nemesebbek akarnak lenni, mint ahogy ezt konstitúciójuk megengedi nekik, neurotikussá válnak; jobban érezhetnék volna magukat, ha megtehették volna, hogy rosszabbak legyenek. Azt a belátást, hogy a perverzió és a neurózis úgy viszonyul egymáshoz, mint a pozitív és negatív, gyakran az adott nemzedéken belül egyértelműen igazolja a megfigyelés. Meglehetősen gyakori, hogy a testvérek közül a fivér szexuális perverz, a nővér pedig, aki nőként a gyengébb szexuális ösztöntörekvéssel van ellátva, neurotikus, akinek szimptomái azonban ugyanazokat a hajlamokat fejezik ki, mint a szexuálisan aktívabb fivér perverziói, és ennek megfelelően általánosságban is megfigyelhető, hogy sok családban a férfiak egészségesek, de szociálisan nemkívánatos mértékben erkölcstelenek, a nők nemesek és túlfinomultak, ám – súlyosan idegesek. Ez egyike a nyilvánvaló társadalmi igazságtalanságoknak, ha a kulturális standard minden személytől ugyanazt a fajta szexuális életet követeli, amely egyeseknek szerveződésük folytán gond nélkül sikerül, miközben másokra a legsúlyosabb pszichikai áldozatokat rója; ez kétségtől olyan igazságtalanság, amelyet többnyire a morál előírásainak be nem tartása küszöböl ki.

Vizsgálódásainkhoz eddig a második általunk feltételezett kulturális fokozat követelményeit vettük alapul, melynek értelmében minden úgynevezett perverz szexuális tevékenység tiltott, a normálisnak nevezett szexuális érintkezés ellenben szabadon gyakorolható. Azt

találtuk, hogy a szexuális szabadság és korlátozás ilyesfajta felosztása mellett is egyes egyéneket mint perverzeket kizsorítanak, másokat pedig, akik igyekeznek nem perverzek lenni, miközben alkatukból adódóan azok lennének, idegességbe hajszolnak. Mármost nem nehéz megjósolni, milyen siker várható a szexuális szabadság további korlátozásától, ha a kulturális követelmény e korlátozást a harmadik fokozat szintjére emeli, tehát a törvényes házasságon kívül minden más szexuális tevékenységet tilt. Rendkívüli mértékben nőni fog azoknak az erőseknek a száma, akik nyíltan szembehelyezkednek a kulturális követelménnyel, és éppen így nőni fog azoknak a gyengébbeknek a száma is, akik a kulturális hatások nyomása és alkatuk ellenállása közötti konfliktusában neurotikus betegségbe menekülnek.

Próbáljunk meg válaszolni három ebből adódó kérdésre: 1.) milyen feladatot jelent a harmadik fokozat kulturális követelménye az egyénnek, 2.) vajon a megengedett legitim szexuális kielégülés képes-e elfogadható kompenzációt nyújtani a többi lemondásért, 3.) milyen arányban állnak az e lemondás okozta esetleges károsodások annak kulturális hasznával.

Az első kérdés megválaszolása egy gyakran tárgyalt, e helyütt kimerítő részletességgel nem taglalt problémát érint, a szexuális önmegtartóztatását. Amit a mi harmadik kulturális fokozatunk követel az egyéntől, az mindkét nem önmegtartóztatása a házasságig és az élethosszig tartó önmegtartóztatás mindazoknak, akik nem kötnek törvényes házasságot. Azt a minden tekintélynek tetsző felfogást, mely szerint a szexuális önmegtartóztatás nem káros és nem is nehezen megvalósítható, gyakran még orvosok is képviselték. Azt mondhatjuk, hogy ha valaki nem kielégülés útján, hanem más módon próbál megbirkózni egy ilyen hatalmas impulzus legyőzésének feladatával, mint a szexuális ösztöntörekvés, olyan feladatot vállal magára, amely minden erejét felemésztetheti. A szexuális ösztönerőket csak egy kisebbség tudja sikeresen legyőzni szublimációval, a szexuális célról magasabb kulturális célokra való eltérítéssel, és bizonyára ők is csak időlegesen, a legkevésbé könnyen a heves fiatalság erőinek teljében. A többiek zöme neurotikussá válik, vagy másként szenved kárt. A tapasztalat azt mutatja, hogy a társadalmunkat alkotó személyek többsége alkatilag nem képes megbirkózni az önmegtartóztatás feladatával. Akit még ennél enyhébb szexuális korlátozás is megbetegítene, azt mai kulturális szexuális morálunk követelményei még inkább és még intenzívebben betegítik meg, mert a normális szexuális törekvés fenyegetésével szemben hibás hajlamok és fejlődési zavarok mellett nem ismerünk jobb biztonsági intézkedést, mint magát a szexuális kielégülést. Mennél inkább neurózisra diszponált valaki, annál rosszabbul tűri az önmegtartóztatást; mivel azok a részletösztöntörekvések, amelyek a normális fejlődés alól az imént vázolt értelemben kivonták magukat, egyúttal ugyanannyival fékezhetetlenebbé is váltak. De ekkor azok közül is sokan neurotikussá fognak válni, akik a második kulturális fokozat követelményei közepette

egészségesek maradtak volna. Mivel a szexuális kielégülés pszichikai haszna annak megtagadásával növekszik; a feltorlódtott libidó ekkor lehetőséget kap, hogy a *vita sexualis* szerveződésében kifürkésszen valamilyen általában meglevő gyengébb helyet, hogy ott neurotikus pótkielégülésként kóros szimptóma formájában törjön át. Aki az ideges betegség viszonylagosságát képes megérteni a maga mélységében, hamarosan arra a belátásra jut, hogy az ideges betegségek számának növekedését társadalmunkban a szexualitás korlátozásának fokozása okozza.

Ezután jutunk el ahhoz a kérdéshez, hogy vajon a törvényes házasságban folytatott szexuális érintkezés nem nyújthat-e teljes kárpótlást a házasság előtti korlátozásért. Itt az erre a kérdésre adható tagadó válaszhoz olyan bőségben tolul fel az anyag, hogy csupán a lehető legtömörebb összefoglalására szorítkozhatunk. Mindenekelőtt arra emlékeztetünk, hogy kulturális szexuális morálunk még a házasságon belüli szexuális érintkezést is korlátozza, amennyiben azt a kényszert rója a házásokra, hogy ériék be a gyermeknemzés többnyire igen csekély számával. Ennek tekintetbevétele folytán a házasságban csak néhány éven keresztül lehetséges kielégítő szexuális érintkezés, és ezt természetesen még tovább csökkentik a feleség higiéniai okokból való kímélésének időszakai. E három, négy vagy öt év után a házasság, miközben a szexuális szükségletek kielégítését ígerte, csődöt mond; mert minden eszköz, amely addig a fogamzásgátlásra adódott, elsorvasztja a szexuális élvezetet, mindkét fél kifinomultabb érzékenységét zavarja vagy akár közvetlenül betegítően is hat. A nemi érintkezés következményeitől való szorongással először a házasfelek egymás iránti testi gyengédsége tűnik el, majd utóbb többnyire az a lelki egyetértés is, amelynek az volt a rendeltetése, hogy a kezdeti viharos szenvedély örökébe lépjen. Azon lelki csalódás és testi nélkülözés közepette, amely ily módon a legtöbb házasság sorsa lesz, mindkét fél azon kapja magát, hogy a házasságot megelőző korábbi állapotba helyeződött vissza, csak éppen egy illúzióval szegényebben, és újfent a szexuális ösztöntörekvés uralását és eltérítését szavatoló szilárdságot várnak el tőle. Azt ne feszegezzük, hogy a férfinak érettebb korában mennyire sikerül megküzdnie ezzel a feladattal. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ekkor igen gyakran a szexuális szabadságnak ahhoz a szegmenséhez folyamodik, amelyet, még ha csupán hallgatólagosan és kelletlenül is, de neki megenged a legszigorúbb szexuális rend; a férfi számára társadalmunkban érvényes „kettős” szexuális morál a legjobb beismerése annak, hogy még az a társadalom sem hisz a megvalósíthatóságában, amely meghozta ezeket a szabályokat. A tapasztalat viszont azt is megmutatja, hogy a nők, akik mint az ember szexuális érdekeltségeinek tulajdonképpen hordozói, csak csekély mértékben részesülnek az ösztöntörekvés szublimációjának adományából, s akik számára a szexuális tárgy helyettesítésére a csecsemő megfelel ugyan, de a cseperedő gyerek nem – ismétlem, a tapasztalat szerint a nők a házasság okozta csalódások folytán súlyos és az életet tartósan beárnyé-

koló neurózisokban betegszenek meg. A házasság a mai kulturális feltételek mellett már régen nem jelent univerzális gyógyírt a nő ideges bajaira; és amikor ilyen esetekben mi, orvosok is még mindig ezt tanácsoljuk neki, akkor eközben azt is tudjuk, hogy épp ellenkezőleg, egy fiatal lánynak meglehetősen egészségesnek kell lennie ahhoz, hogy a házasságot „elviselje”. Férfi klienseinket pedig határozottan lebeszéljük arról, hogy olyan lányt vegyenek feleségül, aki már a házasság előtt ideges. A házasságból eredő idegesség elleni gyógyszer sokkal inkább a házastársi hűtlenség volna; mennél szigorúbb neveltetésben részesült egy feleség, mennél komolyabban vetette alá magát a kultúra kívánalmainak, annál jobban fél viszont ettől a lehetőségtől, és a vágyai és kötelességérzete közötti konfliktusban ismét csak – a neurózisban keres menedéket. Semmi más nem óvja meg olyan biztosan az erényét, mint a betegség. Tehát az a házas állapot, amellyel a kultúrember szexuális ösztöntörekvését fiatal korában hitegették, nem képes eleget tenni későbbi élete igényeinek; arról pedig végképp nincs szó, hogy a korábbi lemondásért kárpótlást tudna nyújtani.

Még aki elismeri is a kulturális szexuális morál okozta ezen ártalmakat, harmadik kérdésünk megválaszolásakor felvetheti, hogy az ilyen túlzásba vitt szexuális korlátozásból származó kulturális nyereség ezeket a szenvedéseket, amelyek súlyos megjelenési formában mégis csak egy kisebbséget érintenek, valószínűleg valamelyest kompenzálja. Én képtelennek nyilvánítom magamat arra, hogy ezt a nyereséget és veszteséget most pontosan összemérjem, de a veszteség oldalának becslésére még sok mindent tudnék felhozni. Visszaulva az önmegtartóztatás előzőleg érintett témájára, ki kell jelentenem, hogy az önmegtartóztatás még más károsodásokat is okoz, nem csak neurózisokat, és hogy ezek a neurózisok többnyire nem becsülhetők fel a maguk teljes jelentőségében.

A szexuális fejlődés és a szexuális aktivitás késleltetése, amit neveltetésünk és kultúránk szorgalmaz, kezdetben biztosan nem ártalmas; szükségszerűvé válik, ha tekintetbe vesszük, hogy a művelt rétegbeli fiatal emberek csak milyen késői éveikben juthatnak önálló érvényesüléshez és keresethez. Ez egyébként valamennyi kulturális intézményünk intim összefüggésére és arra figyelmeztet, hogy milyen problémát jelent egy rész megváltoztatása az egésyre való tekintet nélkül. A huszadik életévnél sokkal tovább húzódó önmegtartóztatás azonban már nem elképzelhetetlen a fiatal férfi számára, és másfajta ártalmakat okoz, ott is, akkor is, ahol és amikor nem idegességhez vezet. Azt mondják ugyan, hogy az erős ösztöntörekvésekkel való küzdelem és eközben a lelki életben minden etikai és esztétikai képesség elengedhetetlen hangsúlyozása „acélozza” a jellemet, és ez némely különösen előnyös szerveződésű természetnek megfelel; azt is el kell ismerni, hogy az egyéni jellemeknek korunkban oly határozott megkülönböztetése csak a szexuális korlátozással vált lehetségessé. De az esetek jóval nagyobb többségében az érzékiség elleni harc felemészti a jellem felhasználható energiáját, és mindezt egy olyan korszakban, amikor a fiatal embernek minden erejére

szüksége van ahhoz, hogy kivívja a maga részét és helyét a társadalomban. A lehetséges szublimáció és a szükségszerű szexuális tevékenység közötti viszony természetesen felettébb ingadozó az egyes egyéneknél, sőt a különböző foglalkozásokban. Aligha képzelhető el igazán egy önmegtartóztató művész, egy önmegtartóztató ifjú tudós viszont biztosan nem számít ritkaságnak. Önmegtartóztatása révén ez utóbbi szabad erőket nyerhet tanulmányaihoz, az előbbi szexuális tapasztalatai valószínűleg jelentős inspirációt jelentenek művészi teljesítményéhez. Általánosságban nem az a benyomásom, hogy a szexuális önmegtartóztatás energikus, önálló, tetterre kész férfiakat vagy eredeti gondolkodókat, elszánt megváltókat és reformereket segítene kinevelni, jóval gyakoribb, hogy inkább olyan derék puhányokat, akik később belevesznek abba a nagy tömegbe, amely az erős egyéniségektől származó impulzusoknak berzenkedve szokott engedelmeskedni.

Hogy a szexuális ösztöntörekvés alapján véve dacosan és nem kezesen viselkedik, az az önmegtartóztatásra való törekvésben is kifejezésre jut. A kulturális nevelés például csak a házasságkötésig igyekszik érvényesíteni időleges elnyomását, majd szándéka szerint szabadjára engedi, hogy éljen vele. De az ösztöntörekvéssel szemben a szélsőséges hatások is könnyebben érnek célra, mint az önmérséklet; az elnyomás nagyon gyakran esett túlzásokba, és ez ahhoz a nemkívánatos eredményhez vezetett, hogy a szexuális ösztöntörekvés, miután felszabadítják, tartós károsodást mutat. Ezért a teljes ifjúkori önmegtartóztatás gyakran nem a legjobb előkészület a házasságra a fiatal férfinak. A nők sejtik ezt, és a kérőik közül azokat részesítik előnyben, akik más nőknél már beváltak férfiként. Egészen különlegesen kézzelfoghatók azok az ártalmak, amelyeket az önmegtartóztatásnak a házasságig érvényes szigorú követelménye idéz elő a nő jellemében. A nevelés szemlátomást nem veszi félvállról azt a feladatát, hogy férjhez menéséig elnyomja a fiatal lány érzékiségét, ugyanis a legkíméletlenebb eszközökhöz folyamodik. Nemcsak a szexuális érintkezést tiltja, és magasan premizálja a női ártatlanság megőrzését, hanem úgy tartja távol még a kísértéstől is a serdülő lányt, hogy a neki rendelt szereppel összefüggő minden ténytudással kapcsolatban tudatlanságban tartja, és nem tűr el semmiféle olyan szerelmi impulzust, amely nem vezethet házassághoz. Az számít sikernek, hogy, amikor aztán a szülői autoritások hirtelen engedélyezik a szerelmet, a fiatal lányok nem birkóznak meg a pszichikai teljesítménnyel, és saját érzéseikben bizonytalanul lépnek be a házasságba. A szerelmi funkció mesterséges késleltetése folytán csak csalódást okoznak a férfinak, aki minden vágyát az ő számukra tartalékolta; lelki érzéseikkel még a szülőkön csüggnék, akiknek autoritása a szexuális elnyomást létrehozta bennük, és testi viselkedésükben frigidnek mutatkoznak, ami a férfi minden magasabb rendű szexuális élvezetét gátolja. Nem tudom, hogy az érzéketlen nő típusa a kulturális nevelés hatókörén kívül is előfordul-e, de valószínűnek tartom. Mindenesetre a neveléssel valósággal kitenyésztik, és ezek a nők, akik öröm nélkül

termékenyülnek meg, utóbb kevés készséget mutatnak arra, hogy vállalják a gyakori fájdalmas szülést. Így aztán a házasságra való felkészítés a házasság tulajdonképpeni céljait is aláássa; amikor aztán a nő átvészelte a fejlődés késleltetését, és női létezésének csúcsán felébred benne a teljes szerelmi képesség, a férjével való viszonya már rég meg is romlott; addigi engedelmissége jutalmaként az marad neki, hogy választhat a csillapítatlan vágyakozás, a hűtlenség vagy a neurózis között.

Egy ember szexuális viselkedése gyakran a világban tanúsított minden egyéb reakciómódjára nézve *mintaadó*. Aki férfiként vehemensen veszi birtokba szexuális tárgyát, arról azt feltételezzük, hogy hasonlóan kíméletlen energiákat fog latba vetni más célok érdekében is. Aki viszont a maga erős szexuális ösztöntörekvéseinek kielégítéséről mindenféle tapintatból lemond, az az életben máskülönben is inkább engedékenyen és rezignáltan, semmint energikusan fog viselkedni. Ennek a tételnek – a szexuális élet egyéb funkciók gyakorlására utaló mintaadó voltának – egy speciális alkalmazása az egész női nemen könnyűszerrel konstatálható. A nevelés megtagadja tőlük a szexuális problémákkal való intellektuális foglalkozást, holott mégiscsak erre irányul bennük a legnagyobb tudásvágy, azzal a verdikttel riogatja őket, hogy az efféle kíváncsiság nőietlen és bűnös hajlamot jelez. Így a gondolkodástól mint olyantól riasztják el őket, következésképpen a tudás leértékelődik a szemükben. A gondolkodás tilalma túlnyúlik a szexualitás szféráján, részben a megkerülhetetlen összefüggésekből adódóan, részben automatikusan, teljesen hasonlóan, mint a férfiaknál a derék alattvalói lojalitást célzó, vallás diktálta gondolkodási tilalom. Nem hiszem, hogy az intellektuális munka és a nemi tevékenység közötti biológiai különbséggel lehetne magyarázni a nő „élettani gyengeelméjűségét”, ahogy azt igencsak vitatott írásában Moebius tette. Ellenben úgy vélem, hogy az oly sok nőt érintő intellektuális alárendeltség kétségtelen ténye a szexuális elnyomást biztosító gátolt gondolkodásra vezethető vissza.

Az önmegtartóztatás kérdésének tárgyalásakor nem kellő határozottsággal különböztetik meg annak két fajtáját, az általában minden szexuális tevékenységtől való tartózkodást és a másik nemmel való szexuális érintkezéstől való tartózkodást. Sok olyan személy, aki a sikeres önmegtartóztatással dicsekszik, azt csak a maszturbálás és olyan hasonló kielégülések segítségével tudta megvalósítani, amelyek a kora gyermekkori autoerotikus szexuális tevékenységhez kapcsolódnak. De éppen e vonatkozásuk miatt semmiképpen sem tekinthetők ártalmatlannak a szexuális kielégülés e pótlékai; ezek hajlamosítanak a neurózisok és pszichózisok azon számos megnyilvánulási formájára, amelyek a szexuális élet gyermekkori formáihoz való visszaesést feltételezik. A maszturbáció semmiképpen sem felel meg a kulturális szexuális morál követelményeinek, és ezért a fiatal embereket ugyanolyan konfliktusokba hajszolja a nevelési ideállal, mint amelyeket éppen az önmegtartóztatással akartak elkerülni. Továbbá *elkényeztetés* révén többféle módon rombolja a jellemet, először is azért,

mert arra tanít, hogy fontos célokat fáradság nélkül, kényelmesen el lehet érni, anélkül, hogy határozott erőfeszítést kellene tenni értük, tehát a *szexualitás mintaadó voltának* elve szerint, másodszor pedig azért, mivel a kielégülést kísérő fantáziákban a szexuális tárgyat olyan tökélyre emeli, ami a valóságban nem könnyen érhető el. Erre utalt egy szellemes író (Karl Kraus a bécsi *Fackel*-ban), amikor a maga cinikus módján nem kis malíciával fogalmazta meg az igazságot: a koitusz csak az onánia elégtelen pótléka!

A kulturális követelmény szigora és az önmeztartóztatás feladatának nehézsége működött együtt annak érdekében, hogy a különmemű genitáliák egyesítésének elkerülését tegye meg az önmeztartóztatás lényegévé, és a szexuális tevékenység olyan más formáit részesítse előnyben, amelyek úgyszólván egyfajta félengedelmességnek felelnek meg. Amióta a normális szexuális érintkezést oly könnyörtelenül üldözi a morál – és a fertőzés lehetőségei miatt a higiénia is –, kétségtelenül nőtt a társadalmi jelentősége a két nem közötti nemi érintkezés úgynevezett perverz változatainak, melyekben a genitáliák szerepét más testtájékok veszik át. Ezek a tevékenységek azonban nem ítélnélhetők olyan ártalmatlannak, mint a szerelmi aktuson belüli hasonló kihágások, ugyanis etikai szempontból kifogásolhatók, mivel két ember szerelmi kapcsolatát komoly ügyből kényelmes, veszélytelen és lelki részvételt nélkülöző játékká alacsonyítják le. A normális szexuális élet korlátozásának további következményeként említendő a homoszexuális kielégülés elterjedése; mindazokhoz, akik már szerveződésükből adódóan homoszexuálisok vagy gyerekkorukban váltak azzá, társul még azoknak a sokasága is, akiknél érettebb éveikben a libidó fő áramának elzáródása miatt a homoszexuális mellékág nyílik szélesre.

Az önmeztartóztatás követelményének mindezek az elkerülhetetlen és szándéktalan következményei egyetlen közös vonást mutatnak fel, nevezetesen azt, hogy alaposan tönkreteszik a házasságra való felkészülést, amely viszont a kulturális szexuális morál szándéka szerint mégiscsak a szexuális törekvések egyedüli hivatott örököse volna. Azok a férfiak, akik maszturbációs vagy perverz szexuális praxisuk következtében libidójukat a kielégülés normális helyzeteitől és feltételeitől eltérő másvalamire irányították, a házasságban csekélyebb potenciával rendelkeznek. Azok a nők, akik csak hasonló segítséggel tudták megőrizni szüzességüket, a házasságban a normális érintkezésre érzéketlennek mutatkoznak. Az a házasság, amely mindkét fél csökkent szerelmi képességével kezdődik, mindenesetre hamarabb bomlik fel, mint a többi. A férj csekély potenciája következtében a feleség nem elégül ki, és akkor is érzéketlen marad, ha a neveltetéséből eredő frigiditása sikeres szexuális tapasztalat révén legyőzhető lett volna. Egy ilyen párnak a teherbeesés megelőzése is nagyobb problémát jelent, mint egy egészségesnek, mivel a férj meggyengült potenciája rosszul tűri a fogamzásgátló eszköz használatát. Ilyen bizonytalanságban hamarosan lemondanak a minden zavar forrásaként azonosított szexuális aktusról, és így a házaselet fundamentumát hagyják el.

Minden hozzáértőt arra kérek, erősítse meg, hogy nem túlzok, hanem ugyancsak rendkívül gyakran megfigyelhető viszonyokat ábrázolok. A be nem avatottak számára valóban teljesen hihetetlen, hogy a férj milyen ritkán rendelkezik normális potenciával és milyen gyakori a frigiditás a kulturális szexuális morálunk uralma alatt álló házaspárok nő tagjainál, hogy a házasság sokszor milyen lemondásokkal jár mindkét fél számára, és hogy mire korlátozódik a házaselet, az oly sóvárogva vágyott boldogság. Már kifejtettem, hogy ilyen körülmények közepette az idegességbe való menekülés a legkézenfekvőbb megoldás; de ezt még azzal szeretném kiegészíteni, hogy egy ilyen házasság milyen módon hat tovább a belőle származó – egyetlen vagy kevés gyerekre. Itt látszólag örökletes áttétel jön létre, amely, ha tüzetesebben megnézzük, erős gyermekkori benyomásokra adott reakcióvá alakul át. A férje által ki nem elégített neurotikus feleség anyaként túlságosan gyengéd és túlféltő lesz gyermekével, akire átviszi szeretetszükségletét, és felébreszti benne a szexuális koraérettiséget. A szülők közötti diszharmónia aztán felizgatja a gyerek érzelmi életét, és arra készíti, hogy legérzékenyebb életkorában intenzíven átélje a szeretetet, gyűlöletet és féltékenységet. A szigorú nevelés, amely az oly korán felébresztett szexuális életnek semmiféle tevékenységét nem tűri, az elnyomó erőt segíti, és ez a konfliktus ebben az életkorban mindent magába foglal, ami az élethosszig tartó idegességhez kell.

Most visszatérek ahhoz a korábbi kijelentésemhez, mely szerint a neurózisok megítélésében többnyire nem szokták figyelembe venni azok teljes jelentőségét. Nem az ilyen állapotok alábecsülésére gondolok, amely a hozzátartozók részéről abban nyilvánul meg, hogy könnyelműen félresöprik, az orvosok részéről pedig abban, hogy fölényesen biztosítják a páciens afelől, hogy panaszai pár hetes hidegvizes kúrával vagy néhány hónapnyi nyugalommal és pihenéssel megszüntethetők. Ezek jobbra teljesen tudatlan orvosok és laikusok vélekedései, többnyire csak üres szólások, amelyeknek az a rendeltetésük, hogy a szenvedőnek átmenetileg vigaszt nyújtsanak. Az már inkább köztudott, hogy egy krónikus neurózis, még ha az életképességet nem szünteti is meg, az egyén életére nézve pl. egy tuberkulózissal vagy egy szívbetegséggel egyenértékű súlyos megterhelést jelent. Abba is bele lehetne törődni, ha a neurotikus betegségek mondjuk csak némely gyengébb egyént zárnának ki a kulturális munkából, és a többiek részvételét merőben szubjektív szenvedések árán engednék meg. Én viszont arra a szempontra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a neurózis, bármeddig terjedjen is, és bárkinél forduljon is elő, meg tudja hiúsítani kulturális szándékot és ezzel tulajdonképpen a lélek elnyomott kultúraellenes erőinek munkáját végzi el, úgyhogy a társadalom nem csak hogy áldozatok árán nem tehet szert nyereségre, de egyáltalán semmiféle nyereséget nem könyvelhet el, ha a csaknem mindenre kiterjedő előírásainak való engedelmisséget az idegesség növekedésével fizeti meg. Vegyük csak pl. azt a felettébb gyakori esetet, hogy egy feleség azért nem szereti a férjét, mert házasságkötésének feltételei és házaseletének tapasztalatai alapján semmi oka nincs arra, hogy szeresse, aki viszont

nagyon is szeretné szeretni a férjét, mivel egyedül ez felel meg a házasság azon ideáljának, amire nevelték. Ő aztán minden olyan impulzust el fog nyomni magában, amely az igazság kifejezésére törekszik és az ideálisra irányuló vágyának ellentmond, majd fáradságot nem kímélve veti latba erőit, hogy szeretetteljes, gyengéd és gondos feleséget játsszon. Ennek az önelnyomásnak neurotikus betegség lesz a következménye, és ez a neurózis rövid időn belül bosszút fog állni a nemszeretett férjen, és nála éppolyan sok kielégületlenséget és problémát fog előhívni, mintha csak a valóságos tényállás beismeréséből fakadt volna. Ez úgyszólván tipikus példája a neurózis működésének. A kompenzáció ehhez hasonló kudarca figyelhető meg más, nem kifejezetten szexuális, kultúraellenes impulzusok elnyomását követően is. Aki pl. a keménységre és kegyetlenségre való alkati hajlamának erőszakos elnyomása folytán *túlzottan jó* lett, annak ez gyakran olyan sok energiájába kerül, hogy aztán nem valósít meg mindent, ami kompenzációs impulzusainak megfelel, és egészében véve mégis inkább kevesebb jót tesz, mint amennyit elnyomás nélkül tehetett volna.

Vegyük még hozzá, hogy a szexuális tevékenység korlátozásával egy népnél általában együtt jár az élettől való szorongás és a halálfélelem növekedése, ami zavarja az egyén élvezőképességét, és megszünteti arra irányuló készségét, hogy valamilyen célért vállalja a halált. Ez a gyereknemzésre való mérsékelt hajlamban nyilvánul meg, és azt a népet vagy az embereknek azt a csoportját kizárja abból, hogy a jövőből részesüljön. Így aztán bizonyára felvethetjük azt a kérdést, hogy „kulturális” szexuális morálunk megéri-e azt az áldozatot, melyet ránk ró, különösen, ha az ember nem szabadult meg eléggé a hedonizmustól ahhoz, hogy egyéni boldogsága kielégítésének bizonyos mértékét ne sorolja kulturális fejlődésünk céljai közé. Biztosan nem az orvos dolga, hogy maga álljon elő reformjavaslatokkal; azonban úgy gondoltam, ezek sürgető voltát úgy tudnám hangsúlyozni, ha a „kulturális” szexuális morálunk okozta ártalmak v. Ehrenfels-féle ábrázolását kiegészítem azzal, hogy utalok a jelentőségére a modern idegesség elterjedésében.

Schulcz Katalin fordítása